

Validation of Hadiths without Sources in Bihar al-Anwar (Oceans of Lights) *

Seyed Zafar Abbasshah^۱
Mohammad Taqi Diari Bidgoli^۲
Rahim Salemi^۳

Abstract

Bihar al-Anwar (Oceans of Lights) is the most detailed collection of Shia Hadiths and an encyclopedia of Shia teachings and one of the works of Allama Majlisi. In this book, most of the Hadiths are quoted from other sources and the names of the sources are also mentioned; and some unknown sources have been found, and an unknown source means a source or a book that has become unknown and unrecognized, and Hadiths of an unknown source are said to be narrated from unknown and unrecognized sources. In this article, the document and content of the unknown narrations of Bihar al-Anwar (Oceans of Lights) are discussed with an emphasis on the pilgrimage (Ziarat) narrations. The present research aims to use the words of the Infallible Figures and to evaluate Bihar al-Anwar (Oceans of Lights) book and validate the document and the content of Hadiths, especially the weak ones. The narrations of the unknown sources of Bihar al-Anwar (Oceans of Lights) can be divided according to topics, and the narrations of pilgrimage include topics such as the reward of visiting the Infallible Figures' graves, the reward of welcoming the pilgrims, and the pilgrimage of Hazrat Masoumeh. In this article, which is done with an analytical and descriptive method, these narrations have been examined based on components such as narrative reputation, comparison with verses, comparison with other narrations, etc and Allama Majlisi's rule of tolerance and easily acceptance of narrations concerning the Sunan. Also, despite the weakness of the document, the above-mentioned Hadiths are admissible in terms of content and cannot be rejected; Because, due to their conformity with the Quran, definite history, narrative fame, and by comparing different narrations, and based on the rule of tolerance and easily acceptance of narrations concerning the Sunan, etc., they can be accepted.

Keywords: Unknown Source, Bihar al-Anwar (Oceans of Lights), Pilgrimage (Ziarat) Narrations, Trust in Issuance, Trust in Document.

*. **Date of receiving:** ۱۶/۱۱/۲۰۲۱, **Date of approval:** ۰۷/۰۶/۲۰۲۲.

۱. PhD Candidate, Department of Comparative Hadith of Al-Mustafa International University, Pakistan, "Corresponding Author"; (s.syedzafar@gmail.com).

۲. Professor, Department of Quranic and Hadith Sciences, University of Qom, Qom; (mt_diari@yahoo.com).

۳. Assistant Professor of the Department of Hadith Sciences of the Higher Education Center of Quran and Hadith, Al-Mustafa International University, Qom, Iran; (r.salemi۱۳۵۴@chmail.ir).

اعتبارسنجی روایات بدون منبع بحارالانوار*

سید ظفر عباس شاه^۱ و محمد تقی دیاری بیدگلی^۲ و رحیم سالمی^۳

چکیده

بحارالانوار، مفصل‌ترین مجموعه حدیثی شیعه و دایرةالمعارفی از آموزه‌های شیعی و یکی از تألیفات علامه مجلسی است. در این کتاب اکثر روایات از مصادر دیگر نقل شده‌اند و اسم منابع هم ذکر شده است؛ اما بعضی از منابع مجهول واقع شده‌اند و منبع مجهول: یعنی منبعی یا کتابی که نامعلوم و ناشناخته شده است و روایات مجهول‌المنبع روایاتی را گفته می‌شود که از منابع نامعلوم و ناشناخته نقل شده‌اند. در این نوشتار بررسی سندی و محتوای روایات مجهول‌المنبع بحارالانوار با تأکید بر روایات زیارت پرداخته شده است. پژوهش حاضر به جهت بهره‌گیری از کلام معصومان علیهم‌السلام و ارزیابی کتاب شریف بحارالانوار و اعتبارسنجی سندی و محتوای روایات به‌ویژه روایات ضعیف‌السند ضروری است. روایات مجهول‌المنبع بحارالانوار بر اساس موضوعات، قابل تقسیم‌اند و روایات زیارت مشتمل بر موضوعات مانند ثواب زیارت معصومان علیهم‌السلام، ثواب استقبال زائر و زیارت‌نامه حضرت معصومه علیها‌السلام هستند. در این نوشتار که به روش تحلیلی و توصیفی انجام گرفته، این روایات بر اساس مؤلفه‌هایی مانند شهرت روایی، مقایسه با آیات، مقایسه با روایات دیگر و... و مبانی علامه مجلسی مانند قاعده تسامح در ادله سنن و... بررسی شده‌اند. همچنین احادیث مزبور با وجود ضعف سند از جهت محتوا قابلیت پذیرش هستند و نمی‌توان رد نمود؛ زیرا، به علت مطابقت با قرآن، تاریخ قطعی، شهرت روایی و با مقایسه نقل‌های مختلف و بر اساس قاعده تسامح در ادله سنن و... قابل پذیرش‌اند.

واژگان کلیدی: مجهول‌المنبع، بحارالانوار، روایات زیارات، وثوق‌الصدوری، وثوق‌السندی.

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۲۵ و تاریخ تأیید: ۱۴۰۱/۰۳/۱۷.

۱. طلبه دکتری رشته حدیث تطبیقی جامعه المصطفی ص العالمیه پاکستان، «نویسنده مسئول»؛ (s.syedzafar@gmail.com).

۲. محمد تقی دیاری بیدگلی، استاد، گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه قم، قم، ایران؛ (mt_diari@yahoo.com).

۳. استادیار، گروه علوم حدیث، جامعه المصطفی ص العالمیه، قم، ایران؛ (r.salemi1354@chmail.ir).

مقدمه

شک و تردیدی نیست که در اسلام روایات معصومان علیهم‌السلام بعد از قرآن اهمیت زیادی دارند. یادگیری احکام، اخلاق، عقاید و تفسیر قرآن بدون روایات امکان‌پذیر نیست. به همین علت دانشمندان اسلامی توجه زیادی به روایات دارند و کتب زیادی در این مورد نوشته‌اند که یکی از آنها بحارالانوار است؛ این کتاب جامع‌ترین کتاب و دایرة‌المعارفی از آموزه‌های شیعی و یکی از تألیفات علامه مجلسی است. خوشبختانه با عنایت خداوند متعال فرصتی برای بنده ایجاد شد که در بررسی سندی و محتوایی روایات مجهول‌المنبع بحارالانوار با تأکید بر روایات زیارت پرداخته شود. این روایات در ذیل موضوعات مختلف بررسی و پرداخته می‌شوند که چند تا از این روایات قابلیت جبران ضعف سندی را نیز دارند و از جهت محتوا و متن قابل عمل هستند یا نه؟ برای انجام این کار از آیات، روایات، مبانی اعتبارسنجی روایات و اقوال علماء کمک گرفته می‌شود.

۱۲۵ مورد از منابع مجهول بحارالانوار یافت شده‌اند که مشتمل بر منابع روایی، لغت، تاریخ و اقوال علماء هستند و تعداد روایات یافت‌شده از منابع مجهول در بحارالانوار ۵۴ تا هست که ۵ تا از این روایات در مورد زیارت نقل شده‌اند.^۱ و با توجه به حجم بزرگی بحارالانوار نیز امکان دارد که تعداد این‌گونه روایات بیشتر از این باشد.

آیا روایات زیارت نقل‌شده از منابع مجهول، اعتبار دارند یا نه؟ در این نوشتار که به روش تحلیلی و توصیفی انجام‌گرفته، بررسی می‌شود. چون این‌گونه کارهای پژوهشی برای بهره‌گیری از کلام معصومان علیهم‌السلام، ارزیابی کتاب شریف بحارالانوار و به‌دست آوردن جایگاه و ارزش روایات مجهول‌المنبع خیلی لازم و ضروری است.

کتاب یا مقاله‌ای یافت نشده که مستقیماً در مورد روایات مجهول‌المنبع بحارالانوار پرداخته باشد، ولی در مورد برخی از موضوعات مقالات یا کتب نوشته شده‌اند، مانند هدایتی، علی، ذکر پاره‌ای از ویژگی‌های زیارت‌نامه حضرت فاطمه معصومه، مهدی‌پور، علی‌اکبر، کتاب زندگانی کریمه اهل بیت علیهم‌السلام، مقیسه، حسین، پژوهشی در زیارت‌نامه فاطمه معصومه علیها‌السلام و مختاری، ابوطالب، کتاب رویکردهای علامه مجلسی در اعتبارسنجی روایات بحارالانوار.

۱. این تعداد با جستجوی کلمات مانند «روی فی بعض الکتب»، «روی فی بعض مؤلفات»، «روی فی بعض تألیفات» و... از طریق نرم‌افزار به‌دست آمده است.

شناسایی و بررسی روایات

علامه مجلسی اکثر روایات را در بحارالانوار همراه با اسناد و ذکر منابع نقل کرده و معمولاً اسم منابع را هم ذکر نموده است و تعدادی از روایات را از منابع مجهول نقل کرده که هیچ‌گونه اطلاعاتی درباره آن منابع وجود ندارد؛ یعنی کاملاً نامعلوم و نامشخص اند و علامه مجلسی هنگام نقل روایات از آنها از عبارات مانند «روی فی بعض الکتب»، «روی فی بعض مؤلفات»، «روی فی بعض تألیفات»، «روی فی مؤلفات بعض»، «روی فی کتب»، «وجدت فی بعض الکتب»، «وجدت فی بعض مؤلفات»، «وجدت فی بعض تألیفات»، «وجدت فی بعض اجازات»، «وجدت فی بعض النسخ»، «رأیت فی بعض الکتب»، «رأیت فی بعض مؤلفات»، «رأیت فی بعض تألیفات»، «رأیت فی بعض النسخ»، «قرائت فی بعض الکتب»، «قرائت فی بعض مؤلفات» و «قرائت فی بعض تألیفات» استفاده نموده است.

روایات مجهول‌المنبع بحارالانوار مشتمل بر موضوعات مختلف، مانند مناقب معصومان علیهم‌السلام خلقت امام معصوم، منع واردشدن در اختلاف مردم، سری‌بودن برای پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در دعا، حج تمتع و عقد موقت، استخاره و آداب آن، دفاع از امامت علی علیه‌السلام، فرشته‌ها در وضع بازار گردانان، واقعه کربلا، امام مهدی علیه‌السلام، ملاقات عیسی بن مهدی جوهری با امام زمان علیه‌السلام، طینت محبان اهل بیت علیهم‌السلام، حکم به حفظ قصیده در مورد امام علی علیه‌السلام، آداب و سنن، خواندن قرآن برای اهل قبور، فضیلت نگین فیروزه، یوم النیروز و سعد و نحس بودن ایام، فرزندان حضرت فاطمه علیها‌السلام فرزندان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، زیارت معصومان علیهم‌السلام و زیارت‌نامه حضرت معصومه علیها‌السلام هستند. به علت اختصار و عدم خروج از عنوان این نوشتار، همه این موضوعات بررسی نمی‌شوند ولی روایات در مورد این موضوعات با جستجوی عبارات ذکرشده در بالا مانند رأیت فی بعض الکتب و... از طریق نرم‌افزارها یافت می‌شوند.

طبق عنوان تعدادی از موضوعات مانند ثواب زیارت معصومان علیهم‌السلام، ثواب استقبال زائر و زیارت‌نامه حضرت معصومه علیها‌السلام، در این نوشتار بررسی می‌شوند.

۱. ثواب زیارت معصومان علیهم‌السلام

علامه مجلسی در کتب خود روایات زیادی در مورد ثواب زیارت معصومان علیهم‌السلام نقل کرده است. در این روایات بعضی از روایات از منابع مجهول هم نقل شده‌اند مانند روایتی از امام باقر علیه‌السلام: «أَقُولُ وَجَدْتُ فِي بَعْضِ مُؤَلَّفَاتِ مُتَأَخَّرِي أَصْحَابِنَا قَالَ فِي كِتَابِ تَخْرِيرِ الْعِبَادَةِ رُوي عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه‌السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ تَوَى مِنْ بَيْتِهِ زِيَارَةَ قَبْرِ إِمَامٍ مُفْتَرَضٍ طَاعَتُهُ وَ أَخْرَجَ لِنَفْسَتِهِ دَرْهَمًا وَاحِدًا كَتَبَ اللَّهُ جَلَّ ذِكْرُهُ لَهُ سَبْعِينَ أَلْفَ حَسَنَةٍ وَ مَحَا عَنْهُ سَبْعِينَ أَلْفَ سَيِّئَةٍ وَ كَتَبَ اسْمَهُ فِي دِيْوَانِ الصَّادِقِينَ وَ الشُّهَدَاءِ أَسْرَفَ فِي تِلْكَ

النَّفَقَةُ أَوْ لَمْ يَسْرِفْ» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۲۴/۹۷)؛ کسی که از خانه‌اش برای زیارت قبر امامی که اطاعت او واجب است، خارج شود و از نفقه خود یک‌درهم خرج کند، خداوند برای او هفتاد هزار حسنات می‌نویسد و هفتاد هزار گناهان او را محو می‌کند و اسم او را در دفتر صدیقین و شهدا می‌نویسد خواه او در این نفقه زیاده‌روی کرده یا زیاده‌روی نکرده است.

روایتی دیگر از امام رضا علیه السلام در مورد پاداش کسی است که برای زیارت خود آن حضرت علیه السلام برود می‌فرماید: «وَرَأَيْتُ فِي بَعْضِ مُؤَلَّفَاتِ أَصْحَابِنَا قَالَ ذُكِرَ فِي كِتَابِ فَضْلِ الْخِطَابِ عَنِ الرَّضَا علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ شَدَّ رَحْلَهُ إِلَى زِيَارَتِي اسْتَجِيبَ دُعَاؤُهُ وَ غُفِرَتْ لَهُ ذُنُوبُهُ فَمَنْ زَارَنِي فِي تِلْكَ الْبُقْعَةِ كَانَ كَمَنْ زَارَ رَسُولَ اللَّهِ ص وَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ ثَوَابَ أَلْفِ حَجَّةٍ مَبْرُورَةٍ وَ أَلْفِ عُمْرَةٍ مَقْبُولَةٍ وَ كُنْتُ أَنَا وَ آبَائِي شُفَعَاءَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ هَذِهِ الْبُقْعَةُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَ مُخْتَلَفُ الْمَلَائِكَةِ لَا يَزَالُ فَوْجٌ يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَ فَوْجٌ يَصْعَدُ إِلَى أَنْ يَنْفَخَ فِي الصُّورِ» (همان، ۴۴/۹۹)؛ امام رضا علیه السلام می‌فرماید کسی که بار سفر برای زیارت من ببندد دعایش مستجاب می‌شود و گناهانش آمرزیده می‌شوند، پس کسی که مرا در آن مکان زیارت کند، مانند کسی است که رسول خدا را زیارت کرده است، خداوند برای او پاداش هزار حج و عمره مقبوله می‌نویسد و من و پدرانم در روز قیامت شفیعان او خواهیم بود و این بقعه بوستانی از بوستان‌های بهشت و محل رفت‌وآمد فرشتگان هست، آن‌گونه که گروهی از آسمان فرومی‌آیند و گروهی بالا می‌روند تا هنگامی که در صور دمیده می‌شود.

بررسی سندی روایات

این روایات مذکور از حیث سند ضعیف واقع شده‌اند. سند روایت اول: «أَقُولُ وَجَدْتُ فِي بَعْضِ مُؤَلَّفَاتِ مُتَأَخَّرِي أَصْحَابِنَا قَالَ فِي كِتَابِ تَخْرِيرِ الْعِبَادَةِ رُوِيَ عَنِ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۲۴/۹۷).

سند روایت دوم: «وَرَأَيْتُ فِي بَعْضِ مُؤَلَّفَاتِ أَصْحَابِنَا قَالَ ذُكِرَ فِي كِتَابِ فَضْلِ الْخِطَابِ عَنِ الرَّضَا علیه السلام» (همان، ۴۴/۹۹).

چنان‌که در اسناد این روایات قابل مشاهده است که به علت مجهول‌المنبع بودن و ارسال، ضعیف واقع شده‌اند.

بررسی محتوای روایات

متن این روایات قابل بررسی است، چون در متن این روایات موردی دیده نشده که بدون بررسی کنار گذاشته شود، این روایات نه مخالف قرآن هستند و نه مخالف سنت و مسلمات دینی و مذهبی

و ...

چنان‌که در عقیده هر مسلمان، قرآن معیار و ملاک اعتبار همه امور دیگر است، از این جهت سخن مخالف قرآن، هرگز نمی‌تواند حجیت داشته باشد و باطل و مردود است و پیامبر | و اهل بیت علیهم‌السلام برای پیروان خود تأکید نموده‌اند که حدیث مخالف قرآن نمی‌تواند از آنها باشد، بلکه جعلی و ساختگی است (کلینی، ۱۴۰۷: ۶۹/۱)؛ صحابه نیز بر این مطلب تأکید نموده‌اند (ابن عبدالبر، ۱۴۱۴: ۸۰۴/۲؛ دارمی، ۱۴۱۲: ۴۷۶/۱).

همچنین سخن مخالف سنت نیز مردود و باطل است. مراد از سنت در لغت، راه و روش (حمیری، ۱۴۲۰: ۲۹۰۲/۵) و در اصطلاح قول، فعل و تقریر معصوم را می‌گویند و در اصطلاح فقهی به مستحب نیز گفته شده است (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۹۷/۸۲)؛ در قرآن و روایات حکم عرضه روایات بر سنت داده شده (النساء: ۵۹، ۸۳) و (نهج البلاغه، نامه ۵۳). در روایات بسیار دیگر نیز از پذیرفتن سخن مخالف سنت منع شده است (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۵۰/۲).

روایت مخالف مسلمات دینی یا مذهبی نیز قابل قبول نیست. مراد از مسلمات هر دین و مذهب، باورهای اساسی و بنیادی هستند که به تواتر برای پیروان آن مذهب و دین، از طریق نقل، یا با دلیل قطعی و محکم، اثبات شده‌اند که مطابقت داشتن با آنها برای ماندن در دین و مذهب ضروری است. امام رضا علیه‌السلام داستان همسر اوریا و حضرت داوود علیه‌السلام را طبق مسلمات رد نموده است (ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۹۲).

و این روایات ثواب زیارت معصومان علیهم‌السلام مخالف با تاریخ و علم قطعی تجربی هم نیستند. پس هیچ مانع برای ارزیابی این روایات وجود ندارد.

علاوه بر این روایات زیادی هم در مورد ثواب زیارت معصومان علیهم‌السلام وجود دارند که با این روایات هماهنگی و موافقت دارند که به بعضی از آنها پرداخته می‌شود؛ مانند حدیث مؤثق از امام رضا علیه‌السلام با کمی تفاوت وارد شده که زیارت خود را مانند زیارت رسول خدا | و ثواب زیارت را معادل هزار حج و هزار عمره مقبول برای زائر فرموده و بشارت شفاعت داده است (ابن بابویه، ۱۴۱۳: ۵۸۵/۲).

و روایتی از رسول اکرم | که در آن برای زائر قبور ائمه، ثواب هفتاد حج بعد از حجة الاسلام و پاک شدن از گناهانش همانند روزی که از مادر متولد شده، بیان گردیده است (ثقفی، ۱۳۹۵: ۸۵۵/۲). و روایتی که امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: کسی که مرا زیارت کند، گناهان او بخشیده می‌شوند و در حال فقر از دنیا نمی‌رود (مفید، ۱۴۱۳: ۴۷۴).

و روایتی از امام باقر علیه‌السلام در مورد کسی که رسول خدا | را زیارت کند، برای او بهشت است و همین‌طور کسی که قبر موسی بن جعفر علیه‌السلام را زیارت کند، برای او هم بهشت است (ابن قولویه، ۱۳۵۶: ۲۹۹).

حتی بعضی از روایات بر واجب بودن بهشت و حرام بودن جهنم دلالت می‌کنند؛ مانند روایت پیامبر اکرم^{علیه السلام} در مورد زیارت امام رضا^{علیه السلام} که پاره‌ای از تن من در خراسان دفن می‌شود، مؤمنی او را زیارت نمی‌کند، مگر آنکه بهشت بر او واجب می‌شود و بدن او بر جهنم حرام می‌شود (حر عاملی، ۱۴۰۹: ۵۵۵/۱۴).

همچنین روایت مؤثق دیگر، مثل: کسی که امام رضا^{علیه السلام} را در حال غربت زیارت کند، خداوند برای او پاداش صد هزار شهید، صد هزار صدیق، صد هزار حج گزار و عمره گزار می‌نویسد و در صف ائمه^{علیهم السلام} محشور خواهد شد و در درجات بالای بهشت، رفیق آنها خواهد بود (ابن بابویه، ۱۴۱۳: ۵۸۵/۲).
از بررسی متن روایات ثواب زیارت معصومان^{علیهم السلام} مهم‌ترین نکاتی که به دست می‌آید را می‌توان به دو قسمت عمده: ۱. بخشش گناهان و شفاعت؛ ۲. ثواب زیاد تقسیم کرد.

یک. بخشش گناهان و شفاعت

یکی از فواید و آثار زیارت معصومان^{علیهم السلام} که در این روایات بیان شده، بخشش گناهان و شفاعت در روز قیامت است؛ بخشش گناهان و شفاعت در روز قیامت با انجام یک کار مانند زیارت معصومان^{علیهم السلام} به دلایل قرآنی و عقلی نیز قابل اثبات هست و اگر به رحمان و رحیم بودن خداوند توجه کنیم، باور می‌کنیم که بخشش گناهان به کمتر از این هم ممکن است؛ مانند یک توبه و استغفار. چنان‌که در قرآن آمده است: ﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ (الزمر: ۵۳)؛ بگو: ای بندگان من که بر نفوس خویش اسراف کرده‌اید، از رحمت خداوند مأیوس نشوید. زیرا خدا همه گناهان را می‌بخشد. به درستی که او بخشنده و مهربان است.

و خداوند در قرآن کریم به انسان‌ها ابلاغ نموده است: ﴿وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ﴾ (هود: ۹۰)؛ از پروردگارتان طلب بخشش کنید و به درگاهش توبه کنید، که پروردگار من رحیم و دوست‌دار است.

پس گناهان به عمل کمتر از زیارت معصومان^{علیهم السلام} نیز بخشیده می‌شوند، چه رسد به این توفیقات بزرگ الهی که باعث قرب خداوند متعال و اولیای او است.

در مورد بخشش و توبه به هنگام زیارت در قرآن کریم نیز آمده است. چنان‌که خداوند متعال می‌فرماید: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَ لَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاؤُكَ فَاسْتَعْفَرُوا اللَّهَ وَ اسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا﴾ (النساء: ۶۴).

هیچ پیامبری را نفرستادیم جز آنکه دیگران به امر خدا او را اطاعت کنند؛ و اگر آنان به هنگامی که بر جان‌های خود ظلم نموده بودند نزد شما آمده بودند و از خدا طلب بخشش کرده بودند و پیامبر نیز برای آنها طلب بخشش کرده بود، قطعاً خدا را توبه‌پذیر و رحیم می‌یافتند.

از مفاد این آیه فهمیده می‌شود که به وقت زیارت معصوم علیه السلام، انسان باید تصمیم بگیرد از این به بعد مطیع وی باشد و صرف زیارت معصوم علیه السلام، بدون اطاعت و معرفت مشکلی را حل نمی‌کند. در طول تاریخ افراد زیادی بودند که با وجود زیارت مستقیم پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام هدایت نیافتند حتی انحرافشان بیشتر هم گردید! ولی اگر کسی با اخلاص و معرفت زیارت کند منحرف نمی‌شود بلکه از خداوند پاداش نیز می‌گیرد، چنان‌که در روایتی از امام صادق علیه السلام آمده است: «عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: بَيْنَا الْحُسَيْنُ علیه السلام ... قَالَ يَا بَنِي مَنْ أَتَانِي بَعْدَ وَفَاتِي زَائِرًا لَا يَرِيدُ إِلَّا زِيَارَتِي فَلَهُ الْجَنَّةُ وَمَنْ أَتَى أَبَاكَ بَعْدَ وَفَاتِهِ زَائِرًا لَا يَرِيدُ إِلَّا زِيَارَتَهُ فَلَهُ الْجَنَّةُ وَمَنْ أَتَى أَخَاكَ بَعْدَ وَفَاتِهِ زَائِرًا لَا يَرِيدُ إِلَّا زِيَارَتَكَ فَلَهُ الْجَنَّةُ». (طوسی، ۱۴۰۷: ۲۱/۶)؛ پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: ... ای پسر، زائری که بعد از وفات من می‌آید و قصدش فقط زیارت باشد، برای او بهشت است و هر کس پس از وفات پدرت برای زیارت نزد او بیاید و قصدش فقط زیارت باشد. برای او بهشت است و هر کس پس از وفات برادرت به زیارت او بیاید و قصدش فقط زیارت باشد، برای او بهشت است؛ و هر کس پس از وفات برای زیارت تو بیاید و قصدش فقط زیارت باشد، برای او بهشت است.

و معصومان علیهم السلام نیز افرادی نیستند که به دیگران بدهکار بمانند و دین کسی بر گردن آنان باقی بماند، بلکه خیلی بیشتر از دین کسی عطا می‌کنند و کسی که برای زیارت آنان بیاید بر خود لازم می‌دانند که پاداش او را بدهند و پاداش هم کمتر از شفاعت و بهشت نمی‌دهند چنان‌که در روایتی از پیامبر صلی الله علیه و آله می‌بینیم که آن حضرت صلی الله علیه و آله به امام حسین علیه السلام فرمود: «فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص يَا بَنِي مَنْ زَارَنِي حَيًّا أَوْ مَيِّتًا أَوْ زَارَ أَبَاكَ أَوْ زَارَ أَخَاكَ أَوْ زَارَكَ كَانَ حَقًّا عَلَيَّ أَنْ أُزَوَّرَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَخْلَصَهُ مِنْ ذُنُوبِهِ» (کلینی، ۱۴۰۷: ۵۴۸/۴)؛ رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: پسر هر کس زنده یا مرده مرا زیارت کند یا پدرت را زیارت کند یا برادرت را زیارت کند یا تو را زیارت کند برای من لازم است که روز قیامت او را زیارت کنم و او را از گناهانش نجات دهم.

همچنین روایتی دیگر از پیامبر صلی الله علیه و آله: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص مَنْ أَتَانِي زَائِرًا كُنْتُ شَفِيعَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (همان، ۵۴۸/۴)؛ رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: هر که برای زیارت نزد من بیاید، روز قیامت او را شفاعت می‌کنم.

شفاعت خداوند و معصومان علیهم السلام از منظر قرآن کریم نیز اثبات شده است. حدود سی آیه در قرآن مربوط به شفاعت هستند: که به تعدادی از آنها اشاره می‌شود.

﴿وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾ (الأنعام/۵۱)؛ و به وسیله این (قرآن) کسانی را که بیم دارند که به سوی پروردگارشان محشور شوند هشدار بده، که غیر از او برای آنها یاور و شفیع نیست، شاید پرهیزگار شوند!

از این آیه به دست می‌آید که شفاعت‌کننده فقط خداوند متعال است. ولی در آیات بعدی بیان شده که به اذن خداوند متعال دیگران نیز شفاعت می‌کنند. ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ﴾ (البقرة: ۲۵۵)؛ آن کیست که بدون اذن او در پیشگاهش شفاعت کند؟
﴿يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَىٰ وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ﴾ (الانبیاء: ۲۸)؛ او اعمال امروز و گذشته آنها را می‌داند؛ و جز کسی که (خدا) برای او رضایت دهد، شفاعت نمی‌کنند و خود از بیم او (خداوند) هراسانند.
اگرچه در این آیات چه کسانی شفاعت می‌کنند ذکر نشده است و در نظر گرفتن روایات ذکر شده بالا و دیگر به دست می‌آید که پیامبر | و ائمه علیهم‌السلام مقدم‌تر از همه هستند.

دو. ثواب زیاد برای زیارت

روایات مزبور ثواب زیادی را برای زیارت معصومان علیهم‌السلام بیان کرده‌اند، مانند نوشته‌شدن هفتاد هزار حسنت، محو شدن هفتاد هزار گناهان، نوشته‌شدن اسم زائر در دفتر صدیقین و شهدا، مستجاب شدن دعاها، نوشته‌شدن پاداش هزار حج و عمره مقبوله و شفاعت در روز قیامت. این همه ثواب و حتی بیشتر از این نیز خارج از امکان نیست؛ زیرا زیارت فقط دیدار قبر مطهر نیست بلکه باعث آثار و برکات زیادی است. چنان‌که معصومان علیهم‌السلام، بهترین وسیله‌ای برای رسیدن به خداوند هستند؛ اینان، حجت و خلیفه خداوند و راهنمایی‌کننده مردم بر انجام اعمال صالح و نور هدایت هستند. زیارت، در حقیقت تجدیدعهد با اولیای الهی است و زمینه‌ساز مهمی برای اخذ صفات پسندیده و عامل رشد دینی و معنوی و سبب تقرب به خداوند است؛ بنابراین به وسیله معصومان علیهم‌السلام انسان‌ها می‌توانند به کمالات واقعی و شکوفایی معنوی هدایت شوند چنان‌که در دعای توسل می‌خوانیم: «فانکم و سیلتی الی الله و بحبکم و بقربکم ارجو نجاه من الله...»؛ شما وسیله من به سوی خداوند هستید و با محبت و قرب شما به بخشش از خداوند امید دارم.

و در زیارت عاشورا می‌خوانیم: «اتقرب الی الله بموالاتکم»؛ به وسیله دوستی شما از خداوند نزدیک‌تر می‌شوم.

زیارت‌نامه‌های معصومان علیهم‌السلام مهم‌ترین و مؤثرترین متون برای معرفت توحید هستند مانند زیارت‌نامه امام حسین علیه‌السلام در کتاب «مصباح‌المتهجد» که پس از سلام بر پیامبران و شهادت بر ایشان و جهاد و امر به معروف و نهی از منکر و لعن بر قاتلان آن حضرت علیه‌السلام، حکم به خواندن دو رکعت نماز زیارت داده شده و سپس فرموده: «فَإِذَا فَرَغْتَ مِنْ صَلَاتِكَ فَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي صَلَّيْتُ وَرَكَعْتُ وَسَجَدْتُ لَكَ وَحَدَّكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لِأَنَّ الصَّلَاةَ وَالرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ لَا يَكُونُ إِلَّا لَكَ لِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ اللَّهُمَّ صَلِّ

عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ ...» (طوسی، ۱۴۱۱: ۷۲۱/۲)؛ هنگامی که از نماز فارغ شدی پس بگو بارالها! من فقط برای تو نماز خواندم و رکوع و سجود کردم که معبود فقط تو هستی و شریکی برای تو نیست، زیرا نماز و رکوع و سجود جز برای تو نیست، زیرا فقط تو معبود هستی که معبودی جز ذات مقدس تو نیست، پس بر محمد و آل او درود بفرست.

در زیارت‌نامه‌های دیگر نیز امر توحید را اهمیت بسیاری داده شده است و ادعای کسانی که زیارت را شرک می‌دانند با توجه مطالب زیارت‌نامه‌ها و امور عبادی دیگر باطل است و کاری که حرام و مخالف توحید است سجده کردن به قبور و امثال آن است نه زیارت.

زیارت بهترین عمل برای شناخت مقام و جایگاه معصومان علیهم‌السلام است. چون یکی از توصیه‌های مهم در زیارت معصومان علیهم‌السلام، شناخت حق و مقام آنها است؛ یعنی زائر باید بداند پیروی و اطاعت از آن بزرگواران علیهم‌السلام و عمل بر سیره و روش آنها واجب و از دستورات مهم دینی است.

و بزرگداشت و تعظیم اولیای الهی، کسب طهارت و دوری از گناهان، محبت و مودت با اهل بیت علیهم‌السلام، پیروی و الگوبرداری از معصومان علیهم‌السلام، کسب برکات و فواید فراوان (مادی و معنوی)، تجدید عهد با ولایت و یادآوری مرگ و آخرت نیز از آثار زیارت هستند.

با توجه به این فواید و آثار زیارت معصومان علیهم‌السلام می‌توان گفت که بعید نیست که زائر مستحق این ثواب زیادی باشد چون نه فقط قبر مطهر را دیده است بلکه درس توحید و معرفت معصومان علیهم‌السلام و... را نیز یاد گرفته است.

غیر از روایات مطابق که قبلاً ذکر شده‌اند، در کتب روایی، روایات زیادی وجود دارند که محتوای این روایات را تأیید می‌کنند. علاوه بر این در ابواب بحار الانوار که این روایات نقل شده‌اند که همه روایات مؤید یکدیگر هستند چون روایت اول در باب «ثواب تعمیر قبور النبی و الأئمة صلوات الله علیهم و تعاهدها و زیارتها و أن الملائكة یزورونهم علیهم‌السلام» ذکر شده است که خود این باب دارای ۳۴ تا روایت است و همه این علیهم‌السلام روایات از جهت مضمون یکدیگر را تأیید می‌کنند حتی این روایت بدون شماره و بعد از روایت سی و چهارم ذکر شده است و می‌توان گفت علامه مجلسی این روایت را به‌طور مؤید آورده است. روایت دوم: در باب «فضل زیارة إمام الإنس و الجن أبی الحسن علی بن موسی الرضا صلوات الله علیه و فضل مشهده» ذکر شده که ۵۲ تا روایت دارد. این روایات را هم می‌توان از حیث محتوا مؤید یکدیگر حساب کرد.

روایات مخالف زیارت و حل تعارض

در کتب اهل سنت بعضی از روایات وجود دارند که در آن زیارت قبور منع شده است مخصوصاً برای زنان مانند روایت ذیل: «عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَائِرَاتِ الْقُبُورِ،

وَالْمُتَّخِذِينَ عَلَيْهَا الْمَسَاجِدَ وَالشُّرُجَ» (سجستانی، بی تا: ۲۱۸/۳؛ ترمذی، ۱۳۹۵: ۱۳۶/۲)؛ رسول خدا | زائرات قبور را و کسانی که بر آنها مساجد برپا می‌کند و چراغ‌ها را روشن می‌کنند لعنت کرده است. و روایت دوم: «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَنَ زَوَارَاتِ الْقُبُورِ» (ترمذی، ۱۳۹۵: ۳۶۲/۳)؛ رسول خدا | زائرات قبور را لعنت کرده است.

برای حل تعارض بین روایات موافق و مخالف زیارت از بررسی سندی و محتوای روایات کمک گرفته می‌شود. چنان‌که روایات موافق زیارت از جهت سندی و محتوای بررسی شده‌اند و روایات مخالف در ذیل بررسی می‌شوند

بررسی روایات مخالف

روایت اول نزد اهل سنت از لحاظ سندی، ضعیف است؛ چنان‌که «البانی» در ذیل این حدیث، در پاورقی کتاب‌های سنن ابی داود، سنن نسائی، سنن ترمذی به ضعیف بودن این اشاره کرده است. (سجستانی، بی تا: ۲۱۸/۳؛ نسائی، ۱۴۰۶: ۹۴/۴؛ ترمذی، ۱۳۹۵: ۱۳۶/۲).

روایت دوم نزد اهل سنت حسن صحیح است. ولی در نظر برخی از علمای اهل سنت این روایت قبل از آنکه پیامبر | اذن زیارت قبور را بدهد صادر شده است و چون اجازه داد، برای مردان و زنان جایز شد.

برخی از آنان گفتند: زیارت قبور برای زنان به دلیل کم‌حوصلگی و اضطراب بسیار ناپسند است نه از جهت مشکل شرعی (ترمذی، ۱۳۹۵: ۳۶۲/۳).

در کتب اهل سنت روایاتی نیز وجود دارند که در آن در مورد نسخ حکم منع زیارت وارد شده است مانند روایت ذیل: «عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّ عَائِشَةَ أَقْبَلَتْ ذَاتَ يَوْمٍ مِنَ الْمَقَابِرِ فَقُلْتُ لَهَا: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، مِنْ أَيْنَ أَقْبَلْتِ؟ قَالَتْ: مِنْ قَبْرِ أَخِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، فَقُلْتُ لَهَا: أَلَيْسَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، «كَانَ قَدْ نَهَى، ثُمَّ أُمِرَ بِزِيَارَتِهَا» (حاکم نیشابوری، ۱۴۱۱: ۵۳۲/۱)؛ عبدالله بن ملیکه می‌گوید: روزی حضرت عایشه از جانب قبرستان آمد. به وی گفتم: «ای ام المؤمنین از کجا می‌آیی؟» در جواب گفت: «از کنار قبر برادر خودم؛ عبدالرحمن»، به وی گفتم: «آیا رسول خدا زیارت قبور را، منع نکرده است؟» گفت: آری، پیامبر | منع کرده و سپس به زیارت قبور امر فرموده است.

علاوه بر این در صحیح مسلم روایتی نیز وجود دارد که نشان می‌دهد که زیارت قبور سنت و سیره همیشگی پیامبر | بوده است؛ به این روایت اشاره می‌شود: «عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَّارٍ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كُلَّمَا كَانَ لَيْلَتَهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَخْرُجُ مِنْ آخِرِ

اللَّيْلِ إِلَى الْبَقِيْعِ، فَيَقُوْلُ: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِيْنَ، وَأَتَاكُمْ مَا تُوعَدُوْنَ عَدًّا، مُؤَجَّلُوْنَ، وَإِنَّا، إِن شَاءَ اللهُ، بِكُمْ لَاحِقُوْنَ، اللَّهُمَّ، اغْفِرْ لِأَهْلِ بَقِيْعِ الْعَرْقَدِ» (مسلم، بی تا، ۶۶۹/۲)؛ عطاء بن یسار از حضرت عایشه نقل کرده که هر شبی که ایشان نزد پیامبر بود، پیامبر در آخر شب به بقیع می رفت و می گفت: «سلام بر شما ای خانه های مردم با ایمان و فردا همان چیزی که به شما وعده داده شده است به سراغ شما می آید ما به تعویق افتادیم و ان شاء الله به شما ملحق خواهیم شد، خدایا اهل بقیع را ببخش».

بنابراین روایات می توان گفت که امر زیارت نه فقط نزد شیعه مقبول است و اهمیت خاصی دارد بلکه نزد اهل سنت نیز مقبول است و روایات منع زیارت منسوخ شده اند و علاوه بر این، روایت صحیح مسلم دلالت می کند بر اینکه زیارت قبور، سیره مستمر پیامبر بوده است و صحیح مسلم بعد از صحیح بخاری نزد اهل سنت نسبت به کتب دیگر اهمیت زیادی دارد و روایات آن نیز نسبت به روایات کتب دیگر مورد تأیید قرار گرفته اند. پس با توجه به این مطالب تعارض بین روایات نیز برطرف می شود.

جبران ضعف سندی روایات

روایات مجهول المنبع بحار الانوار در مورد ثواب زیارت معصومان (علیهم السلام) بر اساس قواعد جبران ضعیف سند، قابلیت جبران ضعف سندی را نیز دارند که در ذیل پرداخته می شود.

اعتبار روایت به استناد قاعده تعدد طرق

طبق این قاعده اگر روایتی با اسناد متعدد ضعیف و عدم اطمینان آور نقل شده باشد، این تعدد طرق ضعف سند آن را جبران می کند و آن روایت در ردیف روایات معتبر قرار می گیرد. این قاعده به عنوان «یقوی بعضها بعضا» معروف است (عسقلانی شافعی، ۱۳۷۹: ۲۹۲/۱). برای به دست آوردن تعدد طرق حداقل سه تا سندهای مختلف یک روایت لازم است، یعنی اگر روایتی با متن واحد، سه تا سند ضعیف داشته باشد، معتبر و قابل اعتماد است (محسنی، ۱۳۸۱: ۱۳/۱)؛ و روایات ثواب زیارت خیلی زیادند و با طرق زیادی نقل شده اند اگر از جهت مطابقت محتوای فقط ابواب بحار الانوار را در نظر بگیریم که در آن این روایات ذکر شده اند برای جبران ضعف سند طبق این قاعده کافی است و به علت مطابقت با روایات ذکر شده در کتب دیگر، نیز این روایات دارای تعدد طرق هستند و ضعف سند جبران می شود.

جبران ضعف سند با شهرت روایات

بسیاری از روایات در کتب روایی وجود دارند که در عام و خاص خیلی مشهوراند و بعضی از آنها از جهت سند ضعیف واقع شده اند و همان مشهور بودن تعدادی از روایات را دلیل برای معتبر بودن و جبران ضعف سندی آنها دانسته شده است؛ روایت رد الشمس (طبرانی، بی تا: ۱۴۴/۲۴)؛ مفید، ۱۴۱۳: ۳۴۶/۱)، شق القمر (محسنی، ۱۳۸۱: ۳۲۶/۱) و ولادت امیرالمؤمنین (علیه السلام) در کعبه با وجود ضعف

سندی، به خاطر امر مسلم و مشهور بودن بین شیعیان، معتبر هستند (همان، ۸۴/۲). روایات ثواب زیارت نیز بین خاص و عام خیلی مشهور هستند از این جهت نیز قابلیت جبران ضعف سندی را دارند. علاوه بر این به علت مطابقت با روایات معتبر، ضعف سندی این روایات قابل جبران است.

رعایت قاعده تسامح در ادله سنن

تسامح یعنی سهل و آسان گرفتن (بستانی، ۱۳۷۵: ۲۲۷). تسامح در ادله سنن: یعنی آسان‌گیری در انتخاب روایاتی که بیان‌گر آداب و کارهای مستحبی است و حتی اگر روایت ضعیفی هم در این مورد رسیده باشد مورد قبول است (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۳؛ طباطبایی، ۱۴۱۲: ۲۶۷/۱).

علامه مجلسی نیز در ابواب مربوط به آداب علم، انواع و احکام آن از قاعده تسامح در ادله سنن استفاده نموده است و این قاعده را به خاطر اخبار من بلغ پذیرفته است (مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۵۶/۲) و این قاعده را در موارد دیگر نیز پذیرفته است؛ مانند ادعیه، قصص و مواعظ (مختاری، ۱۳۹۹: ۱۵۰).

روایات ثواب زیارت معصومین علیهم‌السلام نیز بیان‌گر امور مستحبی هستند و طبق قاعده تسامح در ادله سنن قابل قبول و عمل به حساب می‌آیند. علاوه بر این ربطی به احکام و عقاید هم ندارند که حساسیت ایجاد کنند. با این‌گونه روایات علامه مجلسی نیز طبق قاعده تسامح در ادله سنن برخورد می‌کند (همان).

با توجه به مطالب ذکر شده می‌توان به این نتیجه رسید که روایات مجهول‌المنبع بحارالانوار در مورد ثواب زیارت معصومین علیهم‌السلام با وجود ضعف سندی از جهت متن به علت عدم مخالفت با قرآن، سنت، مسلمات دینی و مذهبی و... و با مقایسه با روایات دیگر فریقین و شهرت روایی قابل اعتماد و عمل‌اند؛ و بر اساس قواعد جبران ضعیف سند قابلیت جبران ضعف سندی را نیز دارند.

۲. ثواب استقبال زائر

علامه مجلسی روایتی از امام صادق علیه‌السلام از منبع مجهول درباره ثواب استقبال زائر نقل کرده است: (رؤی فی بعض مؤلفات أصحابنا رحمهم الله تعالى عن معلى بن خنيس قال سمعت أبا عبد الله عليه السلام يقول إذا انصرف الرجل من إخوانكم من زیارتنا أو زیارة قبورنا فاستقیلوه و سلّموا علیه و هنئوه بما وهب الله له فإن لكم مثل ثوابه و یغشاکم ثواب مثل ثوابه من رحمة الله و إنّه ما من رجل یزورنا أو یزور قبورنا إلا غشیته الرحمة و غفرت له ذنوبه) (مجلسی، ۱۴۰۳: ۳۰۲/۹۹)؛ هرگاه یکی از برادران شما از زیارت ما یا زیارت قبر ما برگردد، پس به استقبال او بروید و به او سلام و تبریک بگویید، به خاطر موهبتی که خداوند به او عطا نموده، شما هم پاداشی مثل او خواهید گرفت. شما هم مثل او پاداش از رحمت خداوند خواهید داشت و هر کس که ما را یا قبرهای ما را زیارت کند رحمت خدا او را فرا می‌گیرد و گناهانش بخشیده می‌شوند.

بررسی سند روایت

علامه مجلسی این روایت را از طریق سند ذیل نقل کرده است: «رَوِيَ فِي بَعْضِ مُؤَلَّفَاتِ أَصْحَابِنَا رَحْمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى عَنْ مُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (عَلَيْهِ السَّلَامُ)». سند این روایت علاوه بر مجهول بودن منبع، مرسل نیز است و ابن غضائری و نجاشی، معلی بن خنیس را ضعیف دانسته‌اند (ابن غضائری، ۱۴۲۲: ۸۷؛ نجاشی، ۱۳۶۵: ۳۱۷)؛ اما نزد مشهور شیعه ثقه است (طوسی، ۱۴۱۱ ق: ۳۴۷؛ علامه حلی، ۱۴۱۱: ۲۵۹؛ خوبی: بی تا: ۲۵۸/۱۹-۲۶۹) با وجود اینکه معلی بن خنیس نزد مشهور ثقه است باز هم این سند معتبر نیست، چون فاقد از شرایط دیگر صحت است.

بررسی متن

روایت مزبور هم اگرچه از جهت سند ضعیف واقع شده، اما مشکلی و مانع‌ای در متن آن یافت نمی‌شود؛ این روایت نه فقط مخالف سنت و مسلمات دینی و مذهبی و... نیست بلکه با روایات دیگر نیز مطابقت و هماهنگی دارد؛ مانند روایتی از حسن بن علی الوشاء که از امام رضا (ع) در مورد ثواب کسی که قبر پدر بزرگوار آن حضرت را زیارت کند چیست؟ پرسیده شد. حضرت در پاسخ فرمود: «آن را زیارت کن و در مورد فضیلت آن پرسیده شد، حضرت فرمود: پاداش و فضیلت کسی که او را زیارت کند مثل پاداش کسی است که قبر حسین (ع) را زیارت کرده است» (ابن قولویه، ۱۳۵۶: ۲۹۹).

در روایات دیگری نیز وجود دارند که در مورد استقبال حاجیان توصیه می‌کنند؛ مانند: امام سجاد (ع) می‌فرماید: «ای کسانی که توفیق حجّ نصیبتان نشد! وقتی که حاجیان از سفر برگردند، با آغوش و روی باز و چهره خندان از آنها استقبال کنید، دست آنها را فشار دهید و آنها را گرامی بدارید؛ زیرا چنین رفتاری، نوعی وظیفه‌ای برای شما است و با این کار در پاداش با آنان شریک بشوید» (کلینی، ۱۴۰۷: ۲۶۴/۴).

همچنین امام صادق (ع) می‌فرماید: «کسی که با یک حاجی ملاقات کند و با او مصافحه کند، مانند کسی پاداش می‌گیرد که حجرالاسود را دست زده است» (ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۵۸۶).

علاوه بر این روایت استقبال زائر در باب «نادر فی إکرام القادم من الزیارة» نقل شده که همه روایات را می‌توان مؤید یکدیگر حساب کرد و روایات زیادی نیز درباره دیدار و زیارت مؤمنین وارد شده که آنها هم تأییدکننده این روایت هستند؛ مانند روایات ذیل: در حدیث قدسی آمده که خداوند می‌فرماید: «هر مسلمانی که به زیارت مسلمانی برود او را زیارت نکرده، بلکه مرا زیارت کرده است و پاداش او بر عهده من، بهشت است». (کلینی، ۱۴۰۷: ۱۸۶/۲).

از امام صادق (ع) نقل شده: «به زیارت یکدیگر بروید که این زیارت‌ها دل‌های شما را زنده می‌کنند» (همان).

همچنین امام صادق (ع) در روایت دیگری می‌فرماید: «مسلمانی که برادر دینی خودش را در راه

خدا و برای خدا زیارت کند خدای متعال به او ندا می‌دهد: «ای زیارت‌کننده! خوش باش، بهشت برای تو گوارا و سزاوار است» (حمیری، ۱۴۱۳: ۳۶).

همچنین امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «هر کس به خاطر خداوند برادر خود را زیارت کند، خداوند به او می‌فرماید: تو در حقیقت مرا زیارت کرده‌ای و پاداش تو بر عهده من است و من به کمتر از بهشت برای تو راضی نمی‌شوم» (کلینی، ۱۴۰۷: ۱۷۶/۲).

هرچند این روایات در مورد استقبال و دیدار زائر نیستند ولی از جهت دیدار و ملاقات با مؤمن مطابقت مضمونی دارند. اگر دیدار یک مؤمن این قدر ثواب و اهمیت دارد و مؤمنی که از زیارت معصومان علیهم السلام همراه با بخشیده شدن گناهان، نوشته‌شدن هفتاد هزار حسنة، محو شدن هفتاد هزار گناهان، نوشته‌شدن اسم او در دفتر صدیقین و شهدا، مستجاب شدن دعاها، نوشته‌شدن پاداش هزار حج و عمره مقبوله و شفاعت در روز قیامت برگشته است، زیارت و دیدار او به درجه اولی ثواب و اهمیت زیادی دارد.

روایات مخالف و حل آن

در کتب روایی، روایتی دیده شده است که مخالف روایات استقبال زائر باشد ولی روایات منع زیارت که قبلاً ذکر شده‌اند مانند روایتی که رسول خدا صلی الله علیه و آله زائرات قبور را لعنت کرده است را می‌توان مخالف این روایت نیز حساب کرد چون کاری که شرعاً ممنوع یا حرام باشد انجام دادن آن نیز حرام است و کسی که بعد از انجام کار حرام برگردد استقبال او نیز فایده‌ای ندارد بلکه حرام نیز است؛ و در مورد اعتبار روایات مخالف و حل تعارض بین روایات نیز قبلاً پرداخته شده است و نیازی ندارد که تکرار شود.

جبران ضعف سند روایت

سند این روایت نیز طبق قواعد جبران ضعف سند، قابلیت جبران سند را دارد چون در نظر گرفتن روایات موافق که در مورد استقبال زائر و یا استقبال حاجیان هستند، تعداد این روایات بیشتر از سه روایت است و طبق قاعده تعدد طرق و با مقایسه با روایات دیگر نیز قابلیت جبران سند را دارد. استقبال زائر بین عام و خاص رایج بوده و این از جهت می‌توان گفت این روایات قدری شهرت هم دارند؛ شاید مردم متوجه به این روایات نباشند اما به حتم این کار از طریق علماء ترویج شده و بین آنها این روایات مشهور بوده و از این جهت نیز این روایات قابلیت جبران سند را دارند.

روایات ثواب استقبال زائر نیز بیانگر امور مستحبی هستند و ربطی به احکام و عقاید هم ندارند طبق قاعده تسامح در ادله سنن قابل قبول و عمل به حساب می‌آیند.

با توجه به مطالب ذکر شده می‌توان به این نتیجه رسید که روایت مجهول‌المنبع بحارالانوار در مورد

ثواب استقبال زائر با وجود ضعف سندی از جهت متن به علت عدم مخالفت با سنت، مسلمات دینی و مذهبی و... و با مقایسه با روایات دیگر و شهرت روایی و قاعده تسامح در ادله سنن قابل اعتماد و عمل است و بر اساس قواعد جبران ضعف سند، قابلیت جبران ضعف سندی را نیز دارد.

۳. زیارت نامه حضرت معصومه علیها السلام

از جمله روایات مجهول المنبع بحار الانوار زیارت نامه کریمه اهل بیت حضرت فاطمه معصومه علیها السلام است. یکی از ویژگی های آن حضرت این است که بعد از حضرت فاطمه علیها السلام تنها بانوی بزرگواری است که زیارت نامه مأثور از امام معصوم علیه السلام دارد؛ که این نشانه مقام بسیار بلندی حضرت معصومه علیها السلام نزد اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام است.

بررسی سندی زیارت نامه حضرت معصومه علیها السلام

علامه مجلسی سند این زیارت نامه را به این صورت آورده است: «أَقُولُ رَأَيْتُ فِي بَعْضِ كُتُبِ الزِّيَارَاتِ حَدَّثَ عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى الرَّضَا عليه السلام». علامه مجلسی عبارت «رأيت في بعض كتب الزيارات» را آورده است و اسم منبع را ذکر نکرده است که این آسیب جدی بر سند وارد می کند و به لحاظ تحقیقی مشکل دارد.

راویان حدیث

- علی بن ابراهیم قمی: از چهره های مقبول و مشهور در رجال شیعه است. در کتاب های رجال به عبارات: ثقة فی الحدیث، ثبت، معتمد، صحیح المذهب توثیق شده است (نجاشی، ۱۳۶۵: ۲۶۰).
- ابراهیم بن هاشم قمی نیز از چهره های مقبول است. وثاقت وی نزد عالمان مشهور است (بحر العلوم، ۱۳۶۳: ۴۶۴/۱).

- «سعد» که از امام رضا علیه السلام روایت می کند، اگر «سعد بن عبدالله اشعری قمی» باشد، وثاقت او مسلم است و به عنوان: «شیخ هذه الطائفة و فقیهها و وجهها» معرفی شده است (نجاشی، ۱۳۶۵: ۱۷۷). ولی او در ردیف کسانی که از امامان معصومان علیهم السلام روایت نقل نکرده اند، شمرده می شود. چون در کتب رجال سعد بن عبدالله اشعری از اصحاب امام حسن عسکری علیه السلام و معاصر آن حضرت معرفی شده، اما روایتی از امام علیه السلام از طریق او یافت نشده است (طوسی، ۱۳۷۳: ۳۹۹). اگر مراد از «سعد» در این سند، «سعد بن سعد الاحوص اشعری قمی» باشد، نجاشی در کتاب «رجال» او را توثیق نموده و از امام رضا علیه السلام روایت کرده و از اصحاب آن حضرت است (نجاشی، ۱۳۶۵: ۱۷۹). اما بدون دلیل نمی توان اثبات کرد که مراد از «سعد» در این سند، همان سعد بن سعد الاحوص اشعری قمی است؛ و اگر «سعد» مذکور در سند، سعد دیگری جز این دو باشد، این هم قابل اثبات نیست.

به هر حال سند این زیارت‌نامه از جهت مجهول‌المنبع بودن و مجهول‌بودن سعد دارای ضعف است و اگر سعد همان سعد بن سعد الاحوص است نیز مجهول‌المنبع بودن این روایت برطرف نمی‌شود اما به علت صحیح بودن بقیه سند، این روایت از جهت سند کمی تقویت می‌یابد.

بررسی متن زیارت‌نامه

زیارت‌نامه حضرت معصومه علیها السلام از بشارت بهشت برای زائر عارف به حق آن حضرت، از جانب امام رضا علیه السلام آغاز شده و حکم به خواندن ۳۴ مرتبه الله اکبر و ۳۳ مرتبه سبحان الله و ۳۳ مرتبه الحمد لله داده شده است.

مطالب این زیارت‌نامه طبق عناوین ذیل بررسی می‌شوند:

۱. سلام بر انبیای کرام و ائمه علیهم السلام

در این زیارت‌نامه بر شش پیامبران بزرگ الهی، «آدم علیه السلام»، «نوح علیه السلام»، «ابراهیم علیه السلام»، «موسی علیه السلام»، «عیسی علیه السلام» و «پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله» و امیر مؤمنان علیه السلام، فاطمه زهرا علیها السلام و دیگر معصومان علیهم السلام سلام فرستاده شده و این سلام‌های مؤدبانه و فروتنانه که در واقع مقدمه‌ای برای سلام بر فاطمه معصومه علیها السلام است. سلام بر انبیاء علیهم السلام از منظر آیات نیز قابل تأیید است؛ زیرا در قرآن نیز بر انبیاء علیهم السلام سلام فرستاده شده؛ مانند: نوح علیه السلام (صافات: ۷۹)، ابراهیم علیه السلام (صافات: ۱۰۹)، موسی و هارون علیهم السلام (صافات: ۱۲۰)، عیسی علیه السلام (مریم: ۱۵)، الیاس علیه السلام (صافات: ۱۳۰) و بر همه رسولان (صافات: ۱۸۱). فرستادن سلام بر انبیاء از طریق متون زیارت‌نامه‌های دیگر نیز تأیید می‌شود. بعد از آن بر ائمه علیهم السلام و حضرت معصومه علیها السلام سلام فرستاده شده است که در قرآن نیز سلام بر هدایت‌کنندگان (طه: ۴۷)، سلام ملائکه در بهشت بر صاحبان عقل و خرد و صابران (رعد: ۱۹-۲۴) و سلام نگهبانان بهشت به پرهیزکاران (زمر: ۷۳) که مشمول این سلام به درجه اولی معصومین علیهم السلام و حضرت معصومه علیها السلام هستند.

۲. سلام بر حضرت معصومه

پس از سلام به حضرات معصومین علیهم السلام، نوبت به سلام بر حضرت معصومه علیها السلام می‌رسد و سلام بر آن حضرت به عنوان دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله، دختر فاطمه و خدیجه علیها السلام، دختر امیرالمؤمنین علیه السلام، دختر حسن و حسین علیهم السلام، دختر ولی خدا، خواهر ولی خدا، عمه ولی خدا، دختر موسی بن جعفر علیه السلام وارد شده است و بعد از این همراه با امید شناسایی در بهشت، محشورشدن با گروه آن حضرت، نوشیدن جام از حوض پیامبر صلی الله علیه و آله به دست علی بن ابی طالب علیه السلام سلام فرستاده شده و از دشمنان حضرت معصومه و خاندان آن اظهار بیزاری شده است.

در این زیارت‌نامه حضرت معصومه علیها السلام به‌عنوان دختر امیرالمؤمنین علیه السلام، دختر حسن و حسین علیهما السلام، دختر ولی خدا و دختر موسی بن جعفر علیهما السلام مخاطب شده که این امر رایج بوده و فرزندان معمولاً به پدر و اجداد پدری منسوب می‌شوند. اما امام رضا علیه السلام آن حضرت را به‌عنوان دختر پیامبر صلی الله علیه و آله نیز مخاطب نموده است؛ این کار امام علیه السلام برای تسامح یا بدون علت نیست؛ بلکه به‌علت مقام والایی علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام فرزندان آن‌ها، فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و آله دانسته شده‌اند که این عنایت خاصی بر آن حضرات از جانب خداوند متعال است؛ زیرا آیات قرآن و کلام پیامبر صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام این امر را تصدیق می‌نمایند که به بعضی از آنها اشاره می‌شود.

دلیل قرآنی

۱. آیه مباهله: که در مورد مباهله با گروهی از مسیحیان نجران نازل شده است (آل عمران: ۶۱). در مباهله با مسیحیان نجران، حسنین علیهما السلام مصداق «ابناءنا» بوده‌اند. این مسئله این قدر مشهور است که قابل انکار نیست و در بسیاری از روایات و تفاسیر فریقین در مورد آن پرداخته شده است؛ مانند: کتاب شواهد التنزیل لقواعد التفضیل (حسکانی، ۱۴۱۱: ۱۶۰/۱) و تفسیر ثعلبی (ثعلبی، ۱۴۲۲: ۱۴۵/۳).
۲. در سوره کوثر خداوند از اعطای کوثر و نسل فراوان به پیامبر خبر داده و نسل پیامبر صلی الله علیه و آله را منحصر به اولاد فاطمه علیها السلام است (قمی، ۱۳۶۳: ۲/۴۴۵).

دلیل روایی

افزون بر آیات، روایات متنوعی وجود دارند که نشان می‌دهند فرزندان حضرت زهرا علیها السلام، فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و آله هستند. بسیاری از این روایات در منابع حدیثی فریقین وارد شده‌اند؛ مانند روایتی از سلمان فارسی (طبرسی، ۱۳۹۰ ق: ۲۲۱) و روایتی در کتاب مستدرک الصحیحین (حاکم نیشاپوری، ۱۴۱۱: ۱۷۹/۳) و روایتی از پیامبر صلی الله علیه و آله (ابن بابویه، ۱۳۷۸: ۱/۲۵۴).

سیره اهل بیت علیهم السلام در خصوص انتساب به پیامبر صلی الله علیه و آله

طبق روایات و تاریخ، اهل بیت علیهم السلام همواره خود را از فرزندان و اولاد پیامبر صلی الله علیه و آله دانسته‌اند، بنا بر گزارشی، امام حسن علیه السلام در مجلسی که حاکم شام نیز در آن بود، خود را به پیامبر صلی الله علیه و آله نسبت داد (ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۱۷۹؛ قطب راوندی، ۱۴۰۹: ۱/۲۳۷). علی اکبر علیه السلام نیز در روز عاشورا در هنگام جنگ با دشمن و خواندن رجز، نسب پدری خود را به پیامبر صلی الله علیه و آله نسبت داد (ابن اعمش، بی تا ۱۱۴/۵). امام سجاد علیه السلام نیز در مسجد جامع شام در سخنرانی برای مردم خود را به‌عنوان فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله معرفی کرد (همان، ۱۳۳). حضرت زینب علیها السلام در دمشق هنگامی که سر امام حسین علیه السلام را درون تشت در نزد یزید بن معاویه دید، در حال گریه آن حضرت را ابن محمد مصطفی صلی الله علیه و آله خطاب کرد (طبرسی، ۱۴۰۳: ۲/۳۰۷).

شواهد تاریخی

در منابع تاریخی شواهد زیادی درباره ائمه علیهم‌السلام، به ویژه حسن علیه‌السلام و حسین علیه‌السلام و ذریه زهرا علیها‌السلام دیده می‌شوند که مؤید انتساب ایشان به رسول خدا هستند. طبق گزارش ام سلمه، جبرئیل علیه‌السلام در محضر رسول خدا با اشاره به امام حسین علیه‌السلام، آن حضرت را فرزند رسول خدا خوانده است (طبرانی، بی تا: ۱۰۸/۳؛ هیشمی، ۱۴۱۴: ۱۸۹/۹). فاطمه علیها‌السلام نیز پسران خویش را در حضور پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرزندان رسول خدا می‌گفت (طبرانی، بی تا: ۴۲۳/۲۲). اصحاب ائمه علیهم‌السلام نیز آنان را به طور عمد با وصف «یابن رسول الله» خطاب می‌کردند (دینوری، ۱۳۷۳: ۲۲۰).

۳. طلب شفاعت

در زیارت‌نامه آمده است که ای فاطمه علیها‌السلام درباره بهشت برایم شفاعت کن، به درستی که شما نزد خدا مقامی از مقامات بلند داری. این مطلب نیز در روایات دیگر مطابقت دارد چون در مورد شفاعت حضرت معصومه علیها‌السلام و بهشتی بودن زائر آن حضرت علاوه به این زیارت‌نامه در روایات دیگر نیز وارد شده است؛ مانند روایتی از امام صادق علیه‌السلام که در آن درباره مکه حرم خدا و مدینه حرم رسول خدا و کوفه حرم امام علی علیه‌السلام و قم، کوفه صغرا است و سه در از هشت درهای بهشت به سوی قم اند، آمده است و در آخر آن روایت وارد شده است که در قم زنی از فرزندانم به نام فاطمه بنت موسی وفات می‌یابد و به شفاعت او همه شیعه‌های من به بهشت می‌روند (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۲۸/۵۷).

حتی در روایات از جانب سه تن از ائمه معصوم علیهم‌السلام برای کسی که زیارت آن حضرت را انجام دهد ضمانت بهشت داده شده است؛ مانند روایتی که از امام رضا علیه‌السلام در مورد زیارت حضرت معصومه علیها‌السلام پرسیده شد، آن حضرت فرمود: «هر کس آن حضرت را زیارت کند برای او بهشت است» (ابن قولویه، ۱۳۵۶: ۳۲۴) و روایتی از امام جواد علیه‌السلام که فرمود: «هر کس قبر عمه مرا در قم زیارت کند، اهل بهشت است» (همان) و نیز روایتی از امام صادق علیه‌السلام که فرمود: «زیارت حضرت معصومه معادل بهشت است» (نوری، ۱۴۰۸: ۳۶۸/۱۰).

۴. معارف و عقاید شیعه

نکاتی که در بالا ذکر شد و نیز موارد دیگر این زیارت‌نامه را می‌توان به عنوان عقاید حقه و مسلمات شیعه بیان کرد، مانند نکات ذیل:

- اعتقاد به رسالت پیامبران، ولایت ائمه و روز قیامت.
- دعا برای ورود به بهشت، محشورشدن با اهل بیت علیهم‌السلام، ورود به حوض کوثر و نوشیدن آب آن از دست ساقی کوثر علی بن ابی طالب علیه‌السلام، قرارگرفتن در گروه پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و باقی ماندن بر معرفت آن بزرگواران.
- تقرب به خداوند با محبت خاندان پاک حضرت معصومه علیها‌السلام و برائت از دشمنان آنها.

- اعلام تسلیم خداوند بودن و دوری از تکبر و استکبار و اظهار عقیده بر اساس یقین و رضایت به آنچه خداوند بر رسول خدا^ﷺ نازل کرده و طلب خشنودی پروردگار در برابر این اعلام تسلیم.
- طلب رضوان خداوند در آخرت، درخواست شفاعت از حضرت معصومه[ؑ] برای ورود به بهشت و اظهار عقیده بر بلندی مقام آن حضرت[ؑ] نزد خداوند متعال.
- درخواست حسن عاقبت و سعادت جاویدان و عدم دوری از عقیده ولایت و امامت و اظهار بر اینکه نعمت ولایت از عنایات و لطف خداوند است و استواری در عقیده ولایت جز با حول و قوه الهی ممکن نیست.

- طلب استجابت دعاها و برآورده شدن حاجات و قبولی زیارت به لطف و کرم و عافیت خداوند.
- این زیارت‌نامه با درود و سلام بر پیامبر^ﷺ و خاندان پاک آن حضرت و خواستن کمک از رحمت و واسعہ حق تعالی به برکت صلوات بر محمد و آل محمد^ﷺ پایان یافته است.

همه این معارف و عقاید از آیات و روایات گرفته شده‌اند، کتب عقاید، دعاها و زیارت‌نامه‌ها شاید بر این مطلب‌اند و می‌توان ادعا کرد که مؤید هر یک جمله این زیارت‌نامه در قرآن و روایات وجود دارد که برای بررسی تمام موارد نیاز دارد که یک کتاب نوشته شود ولی در اینجا به عنوان مثال فقط به چندتا از این موارد اشاره می‌شود؛ مانند آیات و روایات در مورد شفاعت که قبلاً ذکر شده‌اند و نیز آیه توسل: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (المائدة/۳۵)؛ ای اهل ایمان، از خدا بترسید و به سوی او وسیله جویید و در راه او جهاد کنید تا رستگار شوید.

دعای توسل که در آن با چهارده معصوم[ؑ] توسل شده مؤید بارزی برای فرستاده شدن درود و سلام در این زیارت‌نامه، آیه درود و سلام بر پیامبر^ﷺ و خاندان پاک آن حضرت است.

﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (الأحزاب/۵۶)؛ همانا خدا و فرشتگانش بر پیامبر صلوات و درود می‌فرستند. ای اهل ایمان! بر او درود بفرستید و آن‌گونه که شایسته است، تسلیم (فرمان او) باشید.

در نتیجه می‌توان گفت که بررسی محتوی این زیارت‌نامه، به خوبی نشان می‌دهد که از نظر متن، دارای نقاط قوت و مضامین عالی است. اگرچه سند این زیارت‌نامه از جهت مجهول‌المنبع بودن دارای ضعف است. ولی از نظر متن، قابل قبول است و طبق قواعد جبران ضعف سندی، ضعف سند آن نیز جبران می‌شود مانند:

دلالت علو متن بر اعتبار روایت

ممکن است متن روایت چنان بلند و عالی باشد که صدور آن از غیر معصوم، محال شمرده شود؛ همان طور که بهترین دلیل بر مسلم‌الصدور بودن قرآن کریم، همان عالی بودن محتوای و اعجاز معنوی آن است. روایات هم از معصومین صادر می‌شوند و علم آنها هم از جانب خداوند است؛ و کلام آنها هم دارای علو محتوایی و معنوی هست، چنان‌که ابن ابی الحدید، در رد کسانی که نهج البلاغه را کلام امیرالمؤمنین علیه السلام نمی‌دانند می‌گوید: کسی که با کلام و خطابه مانوس باشد و در علم بیان محکم باشد و در این باب ذوق داشته باشد، حتماً می‌تواند فرق میان کلام رکیک و فصیح و یا فصیح و افسح و یا اصیل و متولد را بشناسد. چون علو متن نیز دلیل بر اعتماد و قابل قبول بودن روایت دانسته شده است (ابن ابی الحدید، بی تا: ۱۲۸/۱۰؛ قاسمی، بی تا: ۱۶۵). پس این زیارت‌نامه نیز به علت بلند و عالی بودن محتوا قابلیت صدور از جانب امام معصوم را دارد و ضعف سند آن نیز جبران می‌شود.

همچنین می‌توان ادعا کرد که محتوای این زیارت‌نامه کاملاً با قرآن، روایات و مسلمات مذهبی موافقت دارد؛ چون آغاز این زیارت‌نامه با سلام بر انبیاء علیهم السلام است و بعد از آن بر ائمه علیهم السلام و حضرت معصومه علیها السلام سلام فرستاده شده است و همان طور که قبلاً پرداخته شد در قرآن نیز بر انبیاء علیهم السلام، هدایت‌کنندگان، صاحبان عقل و خرد و صابران و پرهیزکاران سلام فرستاده شده است که این عمل در روایات دیگر هم تأیید شده و از مسلمات شیعه است. عقیده شفاعت نیز یکی از مسلمات شیعه بوده که از آیات و روایات اثبات شده است؛ در این زیارت‌نامه به وسیله حضرات معصومین علیهم السلام از خداوند متعال خواسته شده است که این کار نیز از مسلمات شیعه است که محکم‌ترین دلیل بر این مطلب دعای توسل است.

بنابراین بدون شک و تردید خواندن این زیارت‌نامه، به امید صدور از معصوم علیه السلام و با توجه به مضامین صحیح و عالی، مطابقت با قرآن، روایات و مسلمات شیعه مطلوب و مقبول است و این زیارت‌نامه آنقدر بین خاص و عام شهرت یافته است که ضعف سند آن جبران می‌شود همان گونه که در مباحث قبلی پرداخته شد که شهرت روایی ضعف سند را جبران می‌کند و طبق قاعده تسامح در ادله سنن نیز این زیارت‌نامه قابل قبول و عمل است.

نتیجه گیری

در این تحقیق بررسی سندی و متنی روایات مجهول المنبع بحارالانوار با تأکید بر روایات زیارت، پرداخته شده است. این روایات مشتمل بر موضوعات مانند ثواب زیارت معصومان (علیهم السلام)، ثواب استقبال زائر و زیارت نامه حضرت معصومه (علیها السلام) هستند. این دسته از روایات از جهت سند ضعیف واقع شده اند اما بر اساس قوی بودن متن، مخالف نبودن با مسلمات و قطعیات، با شهرت روایی و با مقایسه نقل های مختلف و رعایت قاعده تسامح در ادله سنن قابل عمل به حساب می آیند و نمی توان این روایات را ترک نمود؛ این روایات به عنوان نمونه بررسی شده اند که اتفاقاً همه اینها از جهت متن قابل قبول اند.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه، رضایی اصفهانی، محمد علی و همکاران، نخستین ترجمه گروهی قرآن کریم، قم: دار الذکر، ۱۳۸۴ ش
۲. ابن ابی‌الحدید، عبدالحمید بن هبة‌الله، شرح نهج البلاغه (ابن ابی‌الحدید)، قم: مکتبه آیه‌الله مرعشی النجفی (ره)، بی‌تا.
۳. ابن اعثم، ابی محمد احمد بن اعثم الکوفی، الفتوح لابن اعثم بی‌جا، بی‌نا، بی‌تا
۴. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول عن آل الرسول صلی الله علیه و آله، جامعه مدرسین - قم: چاپ دوم، ۱۴۰۴/۱۳۶۳ق.
۵. ابن شهر آشوب مازندرانی، محمد بن علی، مناقب آل ابی‌طالب (لابن شهر آشوب)، ۴ جلد، قم: علامه، چاپ اول، ۱۳۷۹ق.
۶. ابن عبدالبر، أبو عمر یوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر بن عاصم النمري القرطبي، جامع بیان العلم و فضله، تحقیق: ابی الأشبال الزهیری، دار ابن‌الجوزی، المملكة العربية السعودية، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۴م.
۷. ابن غضائری، احمد بن حسین، الرجال (ابن‌الغضائری، طبع جدید)، محقق: حسینی جلالی، محمدرضا، موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، قم: سازمان چاپ و نشر، ۱۴۲۲ق.
۷۶. ابن قولویه، جعفر بن محمد، کامل‌الزیارات، نجف اشرف: دارالمرتضویة، چاپ اول، ۱۳۵۶ش.
۷۷. ابن بابویه، محمد بن علی، الأمالی (للصدوق)، ۱ جلد، تهران: کتابچی، چاپ ششم، ۱۳۷۶ش.
۷۸. ابن بابویه، محمد بن علی، عیون أخبار الرضا (ع)، ۲ جلد، تهران: نشر جهان، چاپ اول، ۱۳۷۸ق.
۸. ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ دوم، ۱۴۱۳ق.
۹. بحر العلوم، محمد مهدی، رجال‌السید بحر العلوم (المعروف بالفوائد الرجالیة)، تهران: مکتبه الصادق (ع)، ۱۳۶۳ش.
۱۰. بستانی، فواد افرام، فرهنگ ابجدی، تهران، بی‌نا، چاپ دوم، ۱۳۷۵ش.
۱۱. ترمذی، محمد بن عیسی، سنن الترمذی، مصر: شركة مکتبه و مطبعة مصطفى البابي الحلبي، الطبعة: الثانية، ۱۳۹۵ق.

۱۲. ثعلبی، احمد بن محمد، الكشف و البیان المعروف تفسیر الثعلبی، ۱۰ جلد، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۲۲ق.
۱۳. ثقفی، ابراهیم بن محمد بن سعید بن هلال، الغارات أو الإستنفار و الغارات، تهران: انجمن آثار ملی، چاپ اول، ۱۳۹۵ق.
۷۹. حاکم نیشاپوری، أبو عبدالله الحاکم محمد بن عبدالله بن محمد بن حمدويه، المستدرک علی الصحیحین، تحقیق: مصطفی عبدالقادر عطا، بیروت: دارالکتب العلمیة، الطبعة الأولى، ۱۴۱۱ق.
۱۴. حر عاملی، محمد بن حسن، تفصیل وسایل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، قم: مؤسسه آل البيت (ع)، ۱۴۰۹ق.
۱۵. حسکانی، عبیدالله بن عبدالله، شواهد التنزیل لقواعد التفضیل، ۳ جلد، تهران: وزارة الثقافة و الإرشاد الإسلامی، مؤسسه الطبع و النشر، ۱۴۱۱ق.
۸۰. حلی، حسن بن علی بن داود، الرجال (لابن داود)، تهران: دانشگاه تهران. چاپ اول، ۱۳۴۲ش.
۱۶. حمیری، عبد الله بن جعفر، قرب الإسناد، قم: مؤسسه آل البيت (ع)، چاپ اول، ۱۴۱۳ق.
۱۷. حمیری، نشوان بن سعید، شمس العلوم و دواء کلام العرب من الكلوم، بیروت: دارالفکر المعاصر چاپ اول، ۱۴۲۰ق.
۱۸. خویی، سید أبو القاسم الموسوی، معجم رجال الحدیث، قم: مؤسسه الخویی، بی تا،
۱۹. دارمی، أبو محمد عبدالله بن عبدالرحمن، مسند الدارمی المعروف بـ (سنن الدارمی)، تحقیق: حسین سلیم أسد الدارانی، المملكة العربیة السعودیة: دارالمغنی للنشر والتوزیع، الطبعة الأولى، ۱۴۱۲ق.
۲۰. دینوری، ابن قتیبة، الأخبار الطوال، محقق: عامر، محمد عبدالمنعم، شیال، جمال الدین، قم: منشورات الشریف الرضی، چاپ اول، ۱۳۷۳ش.
۲۱. رازی، ابن أبی حاتم، الجرح و التعديل، حيدر آباد الدکن - الهند: طبعة مجلس دائرة المعارف العثمانیة، بیروت: دار إحياء التراث العربی - الطبعة الأولى، ۱۲۷۱م.
۲۲. سجستانی، أبو داود سليمان بن الأشعث، سنن أبی داود، المحقق: محمد محیی الدین عبد الحمید، بیروت: المكتبة العصرية، بی تا.
۲۳. سید ابن طاووس، رضی الدین علی، فلاح السائل و نجاح المسائل، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۴۰۶ق.
۸۱. شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه (للصبحی صالح)، قم: هجرت، چاپ اول، ۱۴۱۴ق.

۲۴. صفار، محمد بن حسن، بصائر الدرجات فی فضائل آل محمد، قم: مكتبة آية الله المرعشي النجفي، چاپ دوم، ۱۴۰۴ق.
۲۵. طباطبایی، محمدحسین، الميزان فی تفسیر القرآن، بیروت: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات، چاپ دوم، ۱۳۹۰ق.
۲۶. طباطبایی، سید علی (مشهور به صاحب ریاض)، ریاض المسائل فی بیان أحكام الشرع بالدلائل، قم: مؤسسة النشر الاسلامی التابعة لجماعة المدرسين، چاپ اول، ۱۴۱۲ق.
۲۷. طبرانی، سلیمان بن أحمد بن ایوب بن مطیر اللخمی الشامی، أبوالقاسم الطبرانی، المعجم الكبير، المحقق: حمدی بن عبد المجید السلفی، القاهرة: مكتبة ابن تیمیة، الطبعة الثانية، بی تا.
۲۸. طبرسی، احمد بن علی، الإحتجاج علی أهل اللجاج، نشر مشهد: مرتضی، چاپ اول، ۱۴۰۳ق.
۲۹. طبرسی، فضل بن حسن، اعلام الوری بأعلام الهدی، تهران: اسلامیه، چاپ سوم، ۱۳۹۰ق.
۳۰. طوسی، محمد بن الحسن، الأمالی، قم: دارالثقافة، چاپ اول، ۱۴۱۴ق.
۳۱. طوسی، محمد بن الحسن، الغيبة، محقق و مصحح: تهرانی، عبادالله و ناصح، علی احمد، قم: دارالمعارف الإسلامية، چاپ اول، ۱۴۱۱ق.
۳۲. طوسی، محمد بن الحسن، تهذیب الأحكام (تحقیق خراسان)، تهران: دارالکتب الإسلامیه، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ق.
۳۳. طوسی، محمد بن الحسن، مصباح المتهدّد و سلاح المتعبّد، بیروت: مؤسسة فقه الشيعة، چاپ اول، ۱۴۱۱ق.
۳۴. طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن بن علی بن حسن، رجال الطوسی، محقق: قیومی اصفهانی، جواد، قم: مؤسسة النشر الإسلامی التابعة لجماعة المدرسين، ۱۳۷۳ش.
۳۵. طوسی، أبی جعفر محمد بن الحسن، العدة فی الاصول الفقه، تحقیق: محمد رضا الانصاری، الطبعة الاولى، قم: المطبعة ستاره، ۱۴۱۷ق.
۳۶. عسقلانی شافعی، أحمد بن علی بن حجر أبو الفضل، فتح الباری شرح صحیح البخاری، بیروت: دارالمعرفة، ۱۳۷۹ق.
۳۷. علامه حلی، شیخ حسن بن یوسف بن مطهر، خلاصة الاقوال فی معرفة الرجال، نجف اشرف: دارالذخائر، چاپ دوم، ۱۴۱۱ق.
۳۸. قاسمی، جمال الدین، قواعد التحدیث من فنون مصطلح الحدیث، بیروت: دارالکتب العلمیه، لبنان، بی تا.

۸۲. قطب راوندی، سعید بن هبة الله، الخرائج و الجرائح، قم: مؤسسه امام مهدي (عليه السلام)، چاپ اول، ۱۴۰۹ق.
۳۹. قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر القمی، قم: دارالکتاب، چاپ سوم، ۱۳۶۳ش.
۴۰. کشی، محمد بن عمر، رجال الکشی - اختیار معرفة الرجال (مع تعليقات ميرداماد الأسترآبادی)، قم: مؤسسه آل البيت (عليه السلام)، چاپ اول، ۱۳۶۳ش.
۸۳. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، تهران: دارالکتب الإسلامية، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ق.
۴۱. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، بحارالانوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، بیروت: دار إحياء التراث العربي، چاپ دوم، ۱۴۰۳ق.
۴۲. محسنی، محمد آصف، مشرعة بحارالانوار، قم: مكتبة عزيزی، ۱۳۸۱ش.
۴۳. مختاری، ابوطالب، رویکردهای علامه مجلسی در اعتبار سنجی روایات بحارالانوار، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران: نشر علمی و دانشگاهی، ۱۳۹۹ش.
۴۴. مسلم، مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشیری النيسابوري، صحيح مسلم، المحقق: محمد فؤاد عبد الباقي، بیروت: دار إحياء التراث العربي، بی جا.
۸۴. مفید، محمد بن محمد، الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد، قم: کنگره شیخ مفید، چاپ اول، ۱۴۱۳ق.
۴۵. مفید، محمد بن محمد، المقنعة، قم: کنگره جهانی هزاره شیخ مفید، چاپ اول، ۱۴۱۳ق.
۴۶. نجاشی، احمد بن علی، رجال النجاشی، قم: مؤسسة النشر الاسلامی التابعه لجامعه المدرسين بقم المشرفه، چاپ ششم، ۱۳۶۵ش.
۴۷. نجفی الجواهری، الشیخ محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، بیروت: دار إحياء التراث العربي، چاپ هفتم، ۱۳۶۲ش.
۴۸. نسائی، أبو عبدالرحمن أحمد بن شعيب بن علي الخراساني، النسائي، المجتبی من السنن = السنن الصغرى للنسائي، تحقیق: عبدالفتاح أبوغدة، حلب: مكتب المطبوعات الإسلامية، الطبعة الثانية، ۱۴۰۶ق.
۸۵. نوری، حسین بن محمدتقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: مؤسسه آل البيت (عليه السلام)، ۱۴۰۸ق.
۴۹. هیشمی، أبو الحسن نورالدين علی بن أبي بكر بن سليمان الهيثمي، مجمع الزوائد و منبع الفوائد، محقق: حسام الدين القدسي، القاهرة: مكتبة القدسي، ۱۴۱۴ق.